

рий совершается организованными группами и преступными организациями на территории Украины, определены тенденции существования этого явления в государстве.

Ключевые слова: *незаконный сбыт, наркотические средства, психотропные вещества, аналоги, прекурсоры, организованная группа, преступная организация.*

Kyrychenko O. V., Mishchanynets' O. M. Criminological characteristic of illegal sale of drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors committed by organized groups and criminal organizations. The authors have analyzed quantitative and qualitative indicators of illicit sales of drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors committed by organized groups and criminal organizations in Ukraine, defined trends of existence of this phenomenon in the country.

They have indicated that the status of illegal sale of drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors perpetrated by organized groups and criminal organizations depends on the state of combating these crimes by law enforcement agencies.

It has been determined that the main criminological characteristics of illicit sales of drugs, psychotropic substances, their analogues and precursors, which committed by organized group and criminal organization are: prevalence of these crimes do not reflect the real state of the prevalence of this phenomenon and is characterized by the growth of their perpetration; high latency of these crimes; the proportion of sales that committed by organized groups and criminal organizations in the total number of sales of controlled drugs and substances is an average of 4.2%; the number of these crimes are not the same in different regions of Ukraine (the level of registered crimes decreased from southeast to west of Ukraine); these crimes mostly are committed in cities and towns where there is a demand for the "goods"; projected increase in committing these crimes in the future.

Keywords: *illegal sales, drugs, psychotropic substances, analogs, precursors, organized group, criminal organization.*

Надійшла до редакції 11.03.2015

Лучко С. В.

кандидат юридичних наук
(Університет ім. Альфреда Нобеля)

УДК 343.8

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що виявляється у формулюванні обґрунтованих рекомендацій і пропозицій по вдосконаленню чинного законодавства з питань концептуальних засад розвитку пенітенціарної системи України, визначено їх суттєві прогалини та запропоновано шляхи їх усунення, зокрема: зміна філософської парадигми у свідомості населення України щодо пенітенціарної системи; розробка комплексної програми наукового супроводу досліджень виконання і відбування покарань; підготовка для пенітенціарної служби персоналу нової генерації.

Ключові слова: *науково-теоретичний рівень, положення, концептуальні засади, пенітенціарна система України.*

Постановка проблеми. Українська держава і суспільство в цілому проходять складний період свого оновлення та розвитку після проголошення незалежності. Події останніх років, які докорінно змінили нашу країну і сус-

пільство, не могли не зачепити пенітенціарну систему, яка є складовою частиною державної влади. Ми підтримуємо думку вітчизняних вчених-юристів, що значною перешкодою на шляху створення демократичної, соціальної, правової держави України є злочинність [1, с. 35–36].

Сучасна криміногенна ситуація в Україні, за даними правоохоронних органів, залишається складною і напруженою. Серед заходів протидії злочинності криміналісти виділяють покарання, метою якого є не тільки кара, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами.

Метою статті є з'ясування основних положень концептуальних засад пенітенціарної системи України. Отже, завдання нашого дослідження полягають у тому, щоб з позиції сучасних досягнень чинного законодавства практики виконання і відбування покарань щодо концептуальних засад пенітенціарної системи України викласти нове бачення проблеми на майбутнє.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. В різні роки проблемами пенітенціарної діяльності займалися і продовжують займатися такі вітчизняні вчені: О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, М.І. Бажанов, В.А. Бадира, Є.М. Бодюл, І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, В.В. Василевич, В.К. Грищук, В.О. Глушков, М.Я. Гуцуляк, О.М. Джужа, Т.А. Денисова, А.В. Кирилюк, О.Г. Колб, В.О. Меркулова, О.К. Лаптінова, А.Х. Степанюк, В.П. Севастьянов, Р.В. Підвисоцький, М.С. Пузирьов, В.М. Трубніков, П.Л. Фріс, С.І. Халимон, С.В. Царюк, І.С. Яковець та ін. Зазначені науковці зробили вагомий внесок у теорію і практику виконання і відбування покарань, тому їх праці стали базою для написання даної наукової статті.

Виклад основного матеріалу. Ускладнення соціального й економічного життя та завдань, які мають вирішувати пенітенціарні заклади, вплинуло на зміст, форми і методи роботи персоналу Державної пенітенціарної служби України. Зазначено, що предмет пенітенціарної системи складає широкий комплекс суспільних відносин, які виникають у зв'язку з реалізацією функцій держави з приводу здійснення Державною пенітенціарною службою України виконавчої та розпорядчої діяльності.

Слід підтримати позицію О.В. Лісіцкова, що пенітенціарній системі притаманні певні межі правового регулювання – це сфера діяльності Державної пенітенціарної служби, її структурних органів щодо виконавчо-розпорядчого і управлінського характеру [2, с. 4]. Тому слід зауважити, що вони виникають, розвиваються і припиняються між суб'єктами пенітенціарної діяльності за рахунок ув'язнених та засуджених до альтернативних видів покарань.

Уявляється, що розробка концептуальних засад пенітенціарної системи України має важливе значення для підготовки майбутніх правників для пенітенціарної служби України, оскільки реалізація цих положень, по-перше, змінить вектор підготовки персоналу ДПтС України у програмі вищої освіти; по-друге, вони регулюють суспільні відносини, що виникають у сфері вико-

нання і відбування покарання, яке здійснюється Державною пенітенціарною службою.

З часу прийняття нового Кримінально-виконавчого кодексу України, який визначив якісно нові засади виконання кримінальних покарань, було декілька спроб побудувати нове концептуальне бачення розвитку пенітенціарної системи виконання кримінальних покарань. Однак, незважаючи на значну кількість нововведень, дедалі очевиднішим стає те, що практика фрагментарних удосконалень закону не може змінити ситуацію в цілому, тому слід схвально сприйняти Указ Президента України «Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України» від 8 листопада 2012 р., який визначив головні напрями удосконалення існуючої кримінально-правової політики у сфері виконання кримінальних покарань [3].

Затверджена цим Указом Концепція реформування Державної кримінально-виконавчої служби України покликана розв'язати найбільш ключові проблеми, які виникають на сучасному етапі діяльності служби, а саме: приведення умов тримання засуджених та осіб, узятих під варту, у відповідність із вимогами законодавства та європейськими нормами і стандартами, забезпечення безумовного дотримання прав людини і громадянина в місцях позбавлення волі, стабільного функціонування органів, установ виконання покарань, вирішення кадрових проблем та соціального захисту персоналу; модернізацію виробничої сфери підприємств установ виконання покарань.

Вагомим здобутком слід вважати, закріплення в даному документі необхідності поліпшення умов тримання засуджених та осіб, узятих під варту. Урахування існуючого міжнародного досвіду та прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України дало можливість визначити такі шляхи для досягнення цієї мети:

1) розширення переліку запобіжних заходів, не пов'язаних із позбавленням волі, зменшення кількості підстав для застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; запровадження процедури досудової пробації;

2) забезпечення переходу від тримання засуджених у гуртожитках казарменого типу до блочного (камерного) їх розміщення зі збільшенням норми жилої площі на одного засудженого шляхом технічного переоснащення і реконструкції установ виконання покарань, будівництва нових та реконструкції існуючих слідчих ізоляторів, упровадження енергозберігаючих технологій;

3) поліпшення організації харчування засуджених і осіб, узятих під варту, системи придбання ними продуктів харчування та предметів першої необхідності, розроблення і затвердження нових зразків речового майна для засуджених, що відповідатиме міжнародним стандартам.

Водночас Концепція відображає дієвість інституту покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, визначає потребу в подальшій роботі зі створення правових та матеріально-технічних умов для реформування кримінально-виконавчої інспекції у службу пробації, що дасть підстави для роз-

ширення кола державних та недержавних організацій, котрі залучаються до діяльності, спрямованої на забезпечення соціально-психологічного, педагогічного та профілактичного впливу на засуджених; розроблення і впровадження системи реабілітаційних, волонтерських та корекційних програм для осіб, до яких застосовані покарання, не пов'язані з позбавленням волі, та осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, а також соціального патронажу звільнених із місць позбавлення або обмеження волі.

Безумовно, що концептуально закріплений вектор, спрямований на підвищення якості медичної допомоги, поліпшення умов тримання засуджених у лікувальних корпусах установ виконання покарань, підвищення якості медичної допомоги особам, узятим під варту, та засудженим, які є хворими на туберкульоз, ВІЛ/СНІД та інші соціально небезпечні захворювання, шляхом облаштування дільниць слідчих ізоляторів для осіб, узятих під варту, хворих на туберкульоз, у протитуберкульозних закладах, розбудови інфраструктури закладів охорони здоров'я.

Безперечним позитивом Концепції є значна увага до модернізації підприємств установ виконання покарань, а також удосконалення системи професійної підготовки засуджених. Розроблені організаційно-економічні засади модернізації підприємств сприятимуть створенню умов для залучення інвестицій у підприємства установ виконання покарань та розміщенню на цих підприємствах замовлень на випуск продукції; підвищенню ефективності роботи підприємств установ виконання покарань; збільшенню потужностей із переробки сільськогосподарської сировини власного виробництва, впровадженню системи внутрішнього споживання власної продукції.

На особливе схвалення заслуговує те, що в Концепції професійне навчання засуджених розглядається не лише з урахуванням інтересів власного виробництва установ виконання покарань, а і ринку праці, а також можливого працевлаштування та продовження навчання після звільнення. Запровадження дієвого механізму заохочення засуджених до трудової діяльності та оптимізація системи оплати праці сприятиме й удосконаленню процесу відшкодування засудженими збитків, завданих злочинами, а також забезпеченню виконання засудженими інших наявних у них майнових зобов'язань.

Особливий інтерес у Концепції становить підвищення ефективності діяльності персоналу як один із головних напрямів модернізації Державної кримінально-виконавчої служби України. Слід назвати найбільш вагомими чинниками підвищення ефективності діяльності персоналу, а саме: формування та активне функціонування відповідної системи безперервного професійного розвитку кадрів; підвищення рівня правового та соціального захисту персоналу, оптимізація його чисельності з урахуванням науково обґрунтованих норм навантаження та міжнародної практики; забезпечення медичним обслуговуванням, реабілітацією та відновним лікуванням; поліпшення умов праці персоналу, вдосконалення системи застосування заходів морального та матеріального стимулювання праці; створення ефективної системи добору та підготовки кваліфікованого персоналу, запровадження спеціалізованої системи

освіти, яка охоплювала б усі види навчання, а також забезпечення безперервної освіти, спрямованої на задоволення потреб Державної кримінально-виконавчої служби України, у разі необхідності перепідготовки і підвищення кваліфікації персоналу.

Важливо зауважити, що порушені у статті проблеми на доктринальному рівні розглядаються вперше. В результаті розгляду сформульовано ряд нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто автором. Зокрема, під пенітенціарною системою України ми розуміємо систему, яка створена державою з метою реалізації завдань і функцій у сфері суспільних відносин, що виникають з приводу організаційно-управлінського характеру, виконавчої і розпорядчої діяльності Державної пенітенціарної служби, її органів, зовнішніх юридично-владних повноважень. Державна пенітенціарна служба України – це самостійний виконавчий орган, за допомогою якого держава регулює однорідні суспільні відносини у сфері виконання і відбування покарань, розвиває та зміцнює її демократичні засади.

Покладаючись на встановлену нами послідовність висвітлення концептуальних засад, слід наголосити, що Державній пенітенціарній службі України належить особлива роль у механізмі правового впливу – вона виступає необхідним елементом і важливим інструментом управління соціальними процесами в пенітенціарній системі України. Головними принципами діяльності Державної пенітенціарної служби України слід вважати принципи законності, гуманізму, демократизму, соціальної справедливості.

Прийняття якісного нормативно-правового акта є однією із найбільш важливих умов ефективного існування Державної пенітенціарної служби України. На підставі узагальнення правового регулювання діяльності служби нами запропоновано визначення нормативно-правового акта Державної пенітенціарної служби України: це офіційний припис, який заснований на законі, прийнятий службою в порядку одностороннього волевиявлення і в межах її компетенції з додержанням встановленої процедури.

Розкриваючи поняття, види та правові засади функціонування служби та тюрем пенітенціарної системи України зазначимо, що служба і тюрми – це організації, які виконують адміністративні, економічні, соціально-культурні, пенітенціарні функції з метою реалізації державної політики у сфері виконання і відбування покарання. Обґрунтовується думка, що тюрма – це соціальний інститут із статусом юридичної особи, завданням якого є виконання пенітенціарних функцій.

Вважається, що основна мета цього інституту – повернути в соціум здорових, працездатних та законослухняних громадян. Щодо оптимізації системи управління та організаційної структури служби і тюрем, пропонуємо прийняти Закон України «Про державну пенітенціарну службу», в якому передбачити триступеневу систему управління тюрем: державні тюрми, де утримуються особи, які засуджені до покарань у виді позбавлення волі на певний строк (15 років і більше) та довічного позбавлення волі; муніципальні тюрми, де утримуються засуджені, які вчинили злочини за територіальним

принципом і позбавлені волі на строк до 15 років; приватні тюрми, де утримуються засуджені, які вчинили господарські злочини. Функціонування слідчих ізоляторів передати у відомство Міністерства внутрішніх справ.

Слід також звернути увагу на необхідність забезпечення в пенітенціарній системі блочного розміщення засуджених та дотримання встановленої кримінально-виконавчим законодавством норми жилої площі на одного засудженого шляхом реконструкції та будівництва сучасних будівель і споруд житлових зон установ виконання покарань, перепрофілювання кримінально-виконавчих установ залежно від рівня їх наповнення.

Уявляється, що одиночне утримання у трюмах дозволить забезпечити: мету покарання, шляхом корекції поведінки засудженого, спокутування його вини через страждання, запобігання вчиненню нового злочину тощо; визначити індивідуальний підхід до кожного засудженого і застосування до нього заходів тюремної діяльності; виключає будь-які стосунки між засудженими, запобігає заворушенням і змові проти адміністрації тюрми; виключає взаємне розбещення засуджених, утворення злочинних груп тощо; не дозволяє засудженому чинити зло, відкриває шлях до добра і власного самовизначення; зберігає у засудженого людську гідність, відчуття честі і індивідуальної відповідальності.

Висновки. У даній статті наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що виявляється у формулюванні обґрунтованих рекомендацій і пропозицій із вдосконалення чинного законодавства з питань концептуальних засад розвитку пенітенціарної системи України.

1. Визначено стан наукової розробки проблем концептуальних засад розвитку пенітенціарної системи України, обґрунтовано необхідність подальшого наукового пошуку їх вирішення як на теоретичному, так і прикладному рівні. Запропоновано концептуальні засади розвитку пенітенціарної служби України визнати як сучасну недостатньо досліджену в науці кримінально-виконавчого права проблему.

2. Результати дослідження доводять, що за умов належної організації функціонування Державної пенітенціарної служби України, пенітенціарна система є ефективним і невід'ємним заходом боротьби з пенітенціарною злочинністю.

3. Визначено суттєві прогалини концептуальних засад розвитку пенітенціарної системи України та запропоновано шляхи їх усунення, зокрема: зміна філософської парадигми у свідомості населення України щодо пенітенціарної системи; розробка комплексної програми наукового супроводу досліджень виконання і відбування покарань; підготовка для пенітенціарної служби персоналу нової генерації тощо.

4. Проведений аналіз завдань, які покладені чинним законодавством на службу та тюрми, дозволив визначити необхідність проведення комплексного науково обґрунтованого дослідження їх діяльності з метою визначення безпеки та захисту як засуджених, так і персоналу служби та тюрем.

Бібліографічні посилання

1. Джужа О.М. Криміналізація економіки України: сучасний стан, тенденції, напрями протидії / О. Джужа, С. Чернявський // Право України. – 2005. – № 12. – С. 35–36.
2. Лісіцков О.В. Державна пенітенціарна служба України: сьогодення та перспективи / О.В. Лісіцков // Теоретичні та практичні проблеми удосконалення діяльності кримінально-виконавчої системи України : матер. Всеукр. наук.- практ. конф. (4 травня 2011 року). – К., 2011. – С. 4–5.
3. Про Концепцію державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : Указ Президента України № 631/2012 від 8.11.2012 р.

Лучко С. В. Концептуальные основы развития пенитенциарной системы Украины. Приведено теоретическое обобщение и новое решение научного задания, которое проявляется в формировании обоснованных рекомендаций и предложений относительно усовершенствования действующего законодательства по вопросам концептуальных принципов развития пенитенциарной системы Украины, определены существенные пробелы концептуальных принципов пенитенциарной системы Украины и предложены пути их устранения, в частности: смена философской парадигмы в сознании населения Украины относительно пенитенциарной системы; разработка комплексной программы научного сопровождения исследований исполнения и отбывания наказаний; подготовка для пенитенциарной службы персонала новой генерации.

Ключевые слова: научно-теоретический уровень, положение, концептуальные основы, пенитенциарная система Украины.

Luchko S. V. Conceptual bases of development of the penitentiary system of Ukraine. This article contains the theoretical summing up and the new solution of the scientific task, which is realized in statements of the well-grounded recommendations and proposals concerning improvement of the effective legislations upon matters of conceptual frameworks development of penitentiary system of Ukraine.

State penitentiary system of Ukraine plays the special role in legal effect mechanism - as the required element and important instrument in social processes administration within penitentiary system of Ukraine.

The conceptual frameworks development of penitentiary system of Ukraine is the subject of the great importance for the training of future jurists of penitentiary system of Ukraine, as the realization of these frameworks, first of all, shall change the training vector of personnel SPtS Ukraine in higher educational program; second, can regulate the public relations, occurring in a sphere of execution and service of sentence, provided with state penitentiary system of Ukraine.

It was designated an essential gaps in development of penitentiary system of Ukraine conceptual framework and it was proposed the ways of their disposal, namely the following: the change of philosophy paradigm within the consciousness of Ukrainian population concerning the penitentiary system; development of the complex program of scientific research within execution and service of sentence; training the personnel of the generation for penitentiary system.

The results of research prove the following – under conditions of the duly organization of functions of state penitentiary system of Ukraine – the penitentiary system considers as an effective integral part of the fighting against the modern crime situation in Ukraine.

Within measures of crime prevention is the reformatting up to European standards of punishment system wide vision, the purpose of which is not only the punishment, but the prevention of committal of new crimes by not only convicted persons, but also by other persons.

Keywords: scientific and theoretic level, statement, conceptual frameworks, penitentiary system.

Надійшла до редакції 10.02.2015